

Smaastykker.

VII.

ET HIDTIL UKENDT DIGT AF CHRISTOFFER WALKENDORF.

Af Victor Hermansen.

Blandt Departementschef P. N. Rentzmanns efterladte Bøger, som staar i hans tidligere Lejlighed ovenover Sydkapellerne ved Sct. Nicolai nyopførte Kirke, turde den interessanteste være et Eksempplar af: *Fader vor: Oc den almindelig Lærdom / Om en Christen Bøn: Vdi Tolff kaarte Predickener / forfattet oc vdlagt / Aff Anders Jenssøn Mariager. Prentet i Kiøbenhaffn / Cum Gratia & Privilegio serenissimæ Regiæ Maiestatis. Anno Christi 1580.*

Baade Forfatteren og hans Værk er velkendt og vi skal derfor kun minde om, at han antagelig var en Præstesøn fra Nordjylland, at dømme efter Tilnavnet Student fra Mariager, senere (1568) Kapellan ved Vor Frue Kirke i København, Sognepræst (1571) til Sct. Nicolai og død i dette Embede den 1. Juli 1582. Han var gift to Gange, først med en nu ukendt, der hensov kort efter, at han var blevet Kapellan, dernæst (1573) med Professordatteren Karin Clausdatter Scavenius, der overlevede ham i adskillige Aar. Han nød stor Anseelse baade for sin Lærdom og for sin Veltalenhed, efterlod sig flere Digte paa Latin, men det, der især har bevaret hans Navn, er dog det nysnævnte Værk paa Modersmaalet. Det har været i stor

Yndest hos Samtiden, da det kom i to Ny-Udgaver (1586 og 1618) og tilmed blev oversat (1606) til Islandsk¹.

Det foreliggende Exemplar af Bogen er i ny Tid blevet indbundet i Helskind med Side- og Rygforgyldning (begge Steder: A. J. Mariager Fader vor. 1580) og er derved blevet ret stærkt beskaaret, navnlig for Randnoternes Vedkommende. Det er ogsaa gaaet ud over det nye Titelblad, som man ellers har gjort sig megen Umage med at tegne i Facsimile. Hvordan Departementschef Rentzmann er kommet i Besiddelse af Værket, fremgaar af den forreste Smudstitel. Med en uøvet Haand er her skrevet, at det er »Skænket til St Nicolai Kirke 13/8 1915 af Arbeidsmand Jöns Nilsson« og at »Giverens Ønske var om en eller to Gange om Aaret Prædiken blev fremlæst for en Menighed«. Kun Navnet er skrevet af Giveren selv. Og her til har Rentzmann med Blyant føjet følgende Oplysning:

»Ifølge Sognepræst Frandsen, Simeonskirke paa Nørrebro, har Jöns Nilsson boet i hans Sogn og er død for 2 Aar siden. Hos mig var han sidst i Foraaret 1920, og skulde da opereres, hvorfor han bragte sin Gave i Erindring. 17/9 1922. R.«

Paa den bageste Smudstitel har en tidligere Ejer dels skrevet nogle Data om Anders Jensen Mariager, som er uden Interesse, dels gjort opmærksom paa, at »Dette Eksemplar har tilhørt Forfatteren selv, som Paaskriften paa sidste Side viser: »O dulcissime Jhesu Christe Apperico meum ab omnibus malis cogitationibus. Andreas Johannis Mariagrius«. (O sødeste Jesu Christe luk mit Hjerte fra alle onde Tanker. Anders Jensen Mariager).

I det kgl. Bibl. Eksemplar mangler det sidste Blad«.

¹) Dansk biografisk Lexikon. XI. Kbh. 1897. S. 123—124 (S. M. Gjellerup); — 2. Udg. XV. Kbh. 1938. S. 318—319 (Bjørn Kornerup); H. Ehrencron-Müller: Forfatterlexikon. V. Kbh. 1927. S. 314. R. Paulli: Lorentz Benedicht. Kbh. 1920. S. 85 No. 174. — Et Exemplar af Udgaven 1586 findes i Statsbiblioteket, Aarhus, og har paa Bindet Blindtryk af Luther og Melanchthon.

Dette gør unægtelig Rentzmanns Exemplar af Værket værdifuldt. Dels siger det ellers manglende Blad, at Bogen er »Prentet i Kiøbenhaffn hos Andrean Gutteruitz. Paa Baltzer Kausis Borgeris oc Bogeføreris der sammesteds Bekaastning. Oc findis hos hannem tilkiøbs. Anno M.D.LXXX.«, og giver os dermed en Oplysning om dens Genesis. Dels betyder det, at vi her har Anders Jensen Mariagers eget Exemplar, og at vi derfor ogsaa maa tillægge de andre Tilskrifter, der maatte findes, en betydelig Værdi.

Inden vi imidlertid gaar over hertil, vil det maaske ikke være overflødigt at blade Bogen igennem og gøre nogle kulturhistoriske Uddrag af mere almindelig Art. De gør hverken Krav paa at være udtømmende eller systematiske, men er blot at betragte som mere iøjnefaldende Prøver. I al deres Tilfældighed belyser de alligevel ganske godt Forholdene i 1570'ernes København.

Om Bønnen siger han saaledes: Wi Christne haffue denne skick / at meenlig falde wi ned paa voris Knæ / naar wi ville bede.

Paa Spørgsmaalet: Maa wi oc bede for de Affdøde? svarer han: Men effterdi det er vist oc fast / at de Affdøde / som hensoffuer i HErren / bliffuer strax salige: oc de Wgudelige kommer strax til Pine: Da er det aldelis forgeffuis / at gjøre Bøn for dem.

Om Sathans Rige anfører han aabenbart et Mundheld: huor Dieffuelen haffuer en gantske Kircke / der haffuer Gud neppelig it Capell.

Under Omtalen af, »huad Skilsmisse er der imellem Verdslige Regimenter oc Guds Rige«, har han bevaret en mundtlig Udtalelse af Christian III, idet »der sigis om Kong Christian den Tredie / met Høylofflig Ihukommelse / at hand pleyede at sige: De kalder oc scriffuer oss woffueruindelige: alligeuel kand en liden Kaaldesiuge offueruinde oss«.

Ved Omtalen af det daglige Brød illustrerer han sin

Udlægning ved et nyt Mundheld: Træl truffuis oc Ædling fordriffuis. Og senere siger han videre herom, At wi skulle tacke Gud / som giffuer oss Mad oc Dricke: oc aldrig æde foruden Benedicite oc Gratias. Men wi seer / hvorledis den største Hob / oc de Rigeste / falde i Mad oc Dricke / lige som Suin i deris Troff / foruden all Guds Paakaldelse / eller Tacksigelse.

Ved Udlægningen af den femte Bøn kommer han ind paa Skærsilden, men afviser denne Moncke Lærdom: Christus siger icke saa til Røffueren paa Kaarsset: Dine Synder skal forladis dig i Skiersild / der skalt du ligge / oc pinis en tid lang / oc udreddis ved Almisser / Siælemesser / Afflads Breffue / eller andet saadant: Men hand siger: I dag skalt du vere met mig i Paradis. Ja, saa ivrig bliver Anders Mariager for at understrege, at vi ikke kan bede om Syndernes Forladelse efter den timelige Død, at han taler Tysk. Paa Spørgsmaalet om, hvornaar det sker, at »salig ere de Døde / som dø i Herren, svarer han, at der sker: amodò, Det er / ret strax / von stunden an / saa snart som Siæl oc Legeme ere atskilde.

Under Udlægningen af den syvende Bøn kommer han ind paa, at »wi haffue lenge siden aldels forglemt / den siunlig Predicker / denne forskreckelige Comete / huilcken Gud haffuer nogle Aar forleden / sæt oss her paa Himmelen. Ingen affbeder aluerligen det Onde / som hun oss met sin lange Suands / oc forskreckelig Aspect, betyder.

Det faar nu være nok dermed og vi vender os atter til Bogens Ydre. Den begynder med en Dedikation til Frederik den Anden, »screffuet i Kiøbenhaffn / Anno 1580 den 18. Februarij, som kaldis dies Concordiæ: paa huilcken dag / Anno 1546, den salige Guds Mand / oc Redskab til Euangelij forfremmelse / i denne sidste tid / D. Morten Luther / er hensoffuet i HERREN«. Og den slutter med en Række Hilsener og Digte til Læseren eller Forfatteren, som vanligt er. Først kommer et ikke-signeret Digt: Bogen til Læseren, som vi vil lade ligge foreløbig; derefter følger

en tretten Sider lang Prosa-Udlægning »til den Christne Læsere«, underskrevet den 7. Februar 1580 af Pouel Mats-søn S. S., det vil sige af Sjællands Biskop¹. Det næste er et to-Siders, dansk Digt: Josaphats Bøn 2. Chron: 20, af Andreas Laurentius Theologiæ Professor², og derpaa kommer et lige saa langt, men uden Overskrift, af Iohannes Franciscus Ripensis, D., det vil sige Professor i Medicin Hans Frandsen³. Derpaa følger atter et to-Siders Digt, uden Overskrift, som er af Iuarus Bartolinus eller den bekendte Forstander for Ringsted Kloster Iver Bertelsen⁴, men saa har vi to lange, ligesom de øvrige Digte, paa Dansk. Først kommer et, stadig uden Overskrift, paa seks Sider af Rasmus Katholm / Guds Ords Tiener i Kiøbenhaffn, det vil sige Sognepræsten til Vor Frue⁵, og endelig slutter Rækken pompøst med et dansk Digt paa ikke mindre end 18 Sider, selvom det til Overskrift har: En kaart Under-uisning / Om Bønen/ Huorledis mand skal bede / vdi vor HERris JEsu Naffn: Oc huad en Christen Bøn formaar oc vdretter. Det er undertegnet Andreas Seuerini Velleius, den berømte Anders Sørensen Vedel, der endnu paa det Tidspunkt var Prædikant paa Københavns Slot⁶.

Vi vender nu tilbage til det første Digt, som indleder denne statelige Rad, men som vi foreløbig ikke veed, hvem vi skal tillægge. Et Fingerpeg har vi imidlertid i den Kendsgerning, at Forfatteren aabenbart har været en

¹) Dansk biografisk Leksikon. 2. Udg. XV. Kbh. 1938. S. 178—179 (Bjørn Kornerup).

²) H. Ehrencron-Müller: Forfatterlexikon. V. Kbh. 1927. S. 100—101.

³) Dansk biografisk Leksikon. 2. Udg. VII. Kbh. 1935. S. 217—218 (Carl S. Petersen).

⁴) Dansk biografisk Leksikon. 2. Udg. II. Kbh. 1933. S. 548—549 (Bjørn Kornerup).

⁵) Dansk biografisk Leksikon. 2. Udg. XII. Kbh. 1937. S. 354—355 (Bjørn Kornerup).

⁶) Dansk biografisk Leksikon. 2. Udg. XXV. Kbh. 1943. S. 183—192 (H. Grüner-Nielsen).

meget fornem Mand, i Rang over selve Sjællands Biskop, siden han er anbragt foran denne, og Anders Mariager ellers har iagttaget den sociale Graduering. Men videre kan vi ikke komme ad denne Vej, og en Gennemgang af Digtet synes heller ikke at give noget til Bestemmelse af dets Proveniens. Da bringer Anders Jensen Mariagers eget Exemplar af Bogen os Løsningen paa Gaaden. Digtet lyder saaledes:

Bogen til Læseren.

Christi egen Dict / Jeg Herrens Bøn /
Med rette Forklaring oc Glose:
Offuer andre Bøner er jeg skøn /
Faar alle dem maa mig rose.

Vil nogen mig læse oc ret forstaa /
Der met bede Gud om Naade:
Effter Døden kand hand Himmerig faa /
Oc fries fra Helffuedis vaade.

Then mig vil Mestere / veed intet gaat /
Jeg maa det sige for sande:
Vist skal det bliffue hans egen Spaat /
Oc falde paa hans Pande.

Giffuer Gud sin tack / giffuer Kongen sin ære /
I Danske Mend til lige:
For rene oc endrectige Lære /
Nu er i Danmarckis Rige.

Og det bærer denne Underskrift — *C. Valkendorp F[ecit]*.

Det er indtil videre det eneste Digt, vi har fra hans Haand, og derfor kunde en Sammenligning ikke give noget Resultat¹. Saa meget mere maa vi prise, at Oplysningen om Forfatterskabet er blevet bevaret.

¹) Arthur G. Hassø: Rigshofmester Kristoffer Valkendorf til Glorup (1525—1601). Kbh. 1933. S. 206—235 (Valkendorfs Forhold til Tidens Aandsliv).